

Doorbraak en
ristelijk Gymna-
3 Februari, pg.
leeraar bij het
sofartikelen in
name het eerste,
rpe — gelet op
zeggen: harts-
iteenzetting van

ig is het artikel
rhok, en het zal
etie te wekken,
elbloedig betrek-
telijke onderwijs
g toe woekerde
le kerkelijke ge-
met een nieuwe
eldheid van het

verwachting van
uw" heftige re-
van die reactie,
strijding, slechts
nnige geestelijke
e de beginselen
en propagand-
nding zijn diep

t Christelijk on-
wordt het geloof
ot bewaring en
end, maar hier
wereld bereid is
wordt de histo-
ker en onveilig,
getrouwe kinds-
ads niet geleid in
voorgescreven,
enten te staven,
het betreffende
gingen: Hoewel
speciaal over
Dr B. derhalve
zijn critiek be-
lerhavige vraag-
gelijkelijk regar-
k niet van de
maar allereerst

el maanden ge-
in zijn familie
zijn kans waar,
komt op Vrijdag

ostolische reis"
Cock diep in-
gaan ligt even-
Alleen willen we
ond 12 October
siding en weder-
siding van haar
nd" in Urum
ek De Cock en
r getuige van
bond" maakten
te blijven tegen

ze twee kam-
en de kerk van
onfluit uitbrak.
Joewel het ver-
en noemen, zich
lrong, leed de
in het minst,
meer dan twin-
chofte daarvan
a de heerlijke
kerken in Am-
tikerraffinaderij
ht hielden van
ock in Scholte's

VERBOND.
David maeckten
als zijne siele.
ot David: Gaet
name des Hee-

van de besturen en van de ouders. Zoo stelt Dr B. het ook zelf. Hij meent, dat als „Trouw" gelijk krijgt, „de zuivering bij de top zal moeten beginnen, bij de besturen zelf" en „Ook tal van ouders zullen (dan) hun kinderen niet meer naar onze scholen sturen".

1. Categorieën uit den bezettingstijd?

Dr B. is van oordeel, dat „Trouw" nog geheel denkt „in de categorieën die opgeld deden in de bezettingstijd: een mens is of wit of zwart". Me dunkt, het simpele feit van het bestaan van het illegale „Trouw" logenstrafte de stelling, dat er slechts twee categorieën van Nederlanders in den oorlogstijd waren. Was het niet juist de misvatting van de Nederlandsche Volksbeweging, de voorlooper van de Partij van den Arbeid, dat zij al de „nuanceeringen" in het Nederlandsche volk in den strijd tegen den bezetter verdwenen achtte, zoodat het volgens deze beweging vanzelfsprekend was „dat ons volk gedurende een zekere periode voor de politieke partijstrijd moet worden bewaard"? Was het niet diezelfde beweging, die „de vroegere politieke scheidslijnen met een enkele veeg wilde uitwissen als onwaarschijnlijk en vals" maar tevens haar vredelievende en verdraagzame gezindheid niet wilde uitstrekken tot hen, die niet bereid bleken het personalisme te belijden, en daarmee de oude antithese verving door een nieuwe?

2. Het „principium divisionis".

Gaf „Trouw" dus reeds in den bezettingstijd blijk, dat het juist niet dacht in de categorieën die toen opgeld deden, dat het zich niet gelijk liet schakelen met allen die den strijd tegen het nationaal socialisme voerden, maar ook in het nationale verzet de antithese zuiver stelde¹⁾, dan spreekt het wel vanzelf, dat „Trouw" het zich een eer zal rekenen te behooren tot degenen die, volgens Dr B., „zó radicaal zijn tegenwoordig (! M.) dat ze één bepaald „principium divisionis" nemen en dit toepassen op alle levensverhoudingen". Of dan de leuze „Schouten of Schermerhorn" te aanvaarden is? In geen deele. De strijd op politiek terrein gaat voor een Christen noch louter tegen Schermerhorn of de Partij van den Arbeid, noch enkel en alleen vóór Schouten. Dat heeft de critiek op het beleid van de A. R.-partij in den verkiezingsstrijd reeds voldoende getoond.

Daarom is ook niet gerechtvaardigd de conclusie die Dr B. trekt uit de boven geciteerde uitspraak: „Loopt er dus op een of ander terrein des levens (kerk, school, of organisatie) een aanhanger-in-politica van Schermerhorn tussen de aanhangers van Schouten, dan brandmerkt men dezen als een suspect individu". Hoe zou dit trouwen kunnen, gezien de interkerkelijkheid der A. R.-partij, op het „terrein" van de kerk? Kampen.

H. M. MULDER.

¹⁾ Toelichting op het program der N.V.B., pag. 17.
²⁾ Zie het art. van wijlen Dr R. J. Dam, leider van het illegale „Trouw" voor de vier noordelijke provincies, opgenomen in „De Reformatie" van 27 Juli 1948.
³⁾ B.v. in het aangehaalde art. in „De Reformatie": „Ons bezwaar tegen het nat. socialisme is ten diepste niet, dat het de persoonlijkheid vermoordt, maar dat het den Satan dient."

ren gesworen hebben, zeggende: de Heere zij tusschen mij, ende tusschen u, ende tusschen uw zaed, zij tot in der eeuwigheid.

H. DE COCK, Geref. Leeraar onder 't Kruis.
H. P. SCHOLTE, Bedienaar des Goddelijken Woords.

Na afloop van de eerste algemeene Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerk onder het kruis in Nederland.

Amsterdam, den 14 Maart 1836.

H. DE COCK.

Scholte maakte deze bijzonderheid bekend als een bewijs van „de hartelijkheid en broederlijke erkenning op de eerste Synodale vergadering der Afscheidelingen aanwezig, niettegenstaande het verschil van inzichten". En hij publiceert dit albumblad tevens, „om de nagedachtenis te huldigen van een broeder, van wien ik altoos den indruk gehad heb, dat hij alles wat hij was en had onvoorwaardelijk over had voor den Heere en zijnen dienst, en dien ik, hoezeer ook uiteenlopende in onze bevatting ten aanzien van kerk en staat, altoos als broeder erkend en bemind heb". Dit loffelijk getuigenis eert Scholte zelf niet minder dan De Cock.

Om het conflict, dat ons nu bezig zal houden goed te kunnen verstaan, is het zeer gewenscht, ja, zelfs noodzakelijk, de voornaamste figuren die daarin een rol hebben gespeeld wat van nabij te bezien. Het gaat ons daarbij niet om een psychologisch verantwoorde tekening van hun persoon, maar wel om een juist kijk op hun geestelijke en kerkelijke instelling.

Hendrik de Cock stamt uit een aanzienlijk Groningsch geslacht, dat in de achttiende eeuw vele gestudeerden, waaronder ook verschillende predikanten, telde. Zijn vader was, toen De Cock geboren werd in 1801, „assessor" van de magistratuur te Veendam. Hij

¹⁾ Officiële stukken — Complete Uitgave van de — betreffende den uitgang uit het Nederl. Herv. Kerkgenootschap, 2 Kampen, 1886, p. 237.

LITERATUUR EN KUNST

EEN EMIGRATIE ROMAN.

P. J. Risseeuw: Landverhuizers.

dl I Vrijheid en Brood.

dl II De hullende wildernis.

Uitg. Bosch & Keuning N.V. Baarn.

Honderd jaar is het geleden, dat door afgescheiden emigranten in Amerika de stad Holland is gesticht. Een historisch feit, dat vele pennen in beweging heeft gebracht en dat vele belangstelling trekt.

Dat ook de roman zich niet afzijdig houdt is een verheugend feit, want dit historische gebeuren biedt een rijke stof aan den romanschrijver. De geschiedbeschrijver en de theoloog, ja zelfs de socioloog vindt hier veel van zijn gading, doch de man die de talrijke aspecten tot één levende werkelijkheid kan herscheppen, is toch de romanschrijver. De dichtelijke fantasie, gevoed door de feiten, kan ons het verleden weer doen beleven, doordat zij levende menschen schept, uit wier denken en handelen wij een zuiveren kijk krijgen op een verleden tijd.

Reeds naar het uiterlijk komt de roman hier goed voor den dag. Twee keurig geïllustreerde, smaakvol gebonden deelen vormen saam den roman Landverhuizers. In het eerste deel, dat in Nederland speelt en den titel voert: Vrijheid en Brood, worden de oorzaken, in het tweede, getiteld: De hullende wildernis, de eerste jaren van de Hollandsch-Amerikaansche kolonies beschreven.

In zijn verantwoording betoogt Risseeuw, dat hij beoogt een zoo duidelijk mogelijk beeld te geven van de geestesgesteldheid en de gebeurtenissen in de jaren 1846-1847 die de emigratie veroorzaakten. Een lange lijst van gebruikte geschriften, aan het slot van het werk, toont aan dat hij zijn studie ernstig heeft opgevat. Maar zoowel dit voorbericht, als de literatuur-opgave geven aan zijn werk een tweeslachtig karakter en de beide deelen zijn daar niet aan ontkomen: het wetenschappelijk onderzoek heeft den roman benadeeld en de kunst heeft de historie soms te veel in een hoek gedreven, waarin zij te weinig armalag heeft.

Voor al het eerste deel is de roman zwak. De liefdesgeschiedenis van Arjaan en Sitske dient bijna uitsluitend om een overzichtelijk geheel te maken van de lokaal en geestelijk gescheiden deelen. Arjaan de Zeeuw brengt het contact met de groep van de v. d. Meulen, de meer of min mystieke Zeeuwen. Doordat hij naar Arnhem gaat waar hij Sitske ontmoet, komt hij in aanraking met de predikanten v. Raalte en Brummelkamp, die hier in hun huis de Theologische School herbergen. Daar hij bovendien niet afgescheiden is, heeft de schrijver gelegenheid uit te wijden over de slapheid van velen, vooral predikanten, die hun be-

zou later burgemeester van Wildervank worden. De Cock bezat een eerlijk, open, rondborstig karakter. Zelfs zijn felste tegenstanders geven dat toe. Hij is voorts een door en door nuchter man, precies het tegenovergestelde van een enthousiast of zweeper. Zonder buitengewoon begaafd genoemd te kunnen worden, was hij toch wat zijn studiecapaciteiten en wetenschappelijk inzicht betreft niet beneden de middelpaat. Op twee en twintigjarige leeftijd immers bereikte hij, door te slagen voor het kerkelijk examen, de eindstreep van zijn studie „zonder ooit bij enig onderzoek teleurgesteld te zijn". Vooral zijn aanleg voor de studie der historie was bijzonder goed.

Als een man die aanvankelijk geheel en al doordrenkt en gevort was door den Geest van zijn eeuw, één exemplaar uit de velen, kwam hij langzaam maar zeker door gesprek, gebed en studie tot de geloofs-overtuiging zooals deze in de eerste jaren van de historie der Gereformeerde Kerken van Nederland de geesten had beheerscht. Een plotselinge ommekeer heeft hij niet beleefd, geheel anders dan Scholte, wien de naam van een bekeerd man te zijn, steeds vooruitging. De Cock's oogen en hart gingen geleidelijk open voor de volle waarheid Gods. Maar toen hij de heerlijkheid en de kracht van de gereformeerde leer, de reformatorische doctrina, had leeren kennen en ervaren en erdoor overwonnen werd, stond hij ook rotsvast in zijn overtuiging. En sprak en getuigde hij daarvan overal waar God hem riep.

In het bijzonder werd De Cock gegrepen door de realiteit der kerk. Ze vormde een essentieel moment in zijn gelooven, leven en denken. Speciaal had hij oog voor haar continuïteit zooals deze door Christus in de doorgaande prediking en sacramentsbediening, de tuchtloefening en ambtelijken dienst door alle eeuwen wordt gehandhaafd. Diep was De Cock voorts doordrongen van de noodzaak en den zegen van een als levende belijdenis in en door de kerk gehandhaafde confessie. In overeenstemming met deze geloofsvisie was de Afscheiding voor hem niets anders dan het volharden in de leer, de tucht en den dienst der oude Kerk van Christus — wat in de vervallen kerk zijner

zwaren tegen het synodale juk liever geduldig dragen, dan zich bij de schuurtjeskerk te voegen; over de juiste kerkgeëring: „van onder op", over het verbond der genade, dat belofte en eisch omvat. Telkens zal bij den lezer, als hij den strijd leest die de goed gereformeerde v. Raalte moet voeren tegen mystieken, weifelaars en onwillenden, de gedachte opkomen: tout comme chez nous. Dit maakt mede deze boeken interessant, dat de roman ook tevens een stuk Gereformeerde geschiedenis is.

Toch zit hier ook een zwakke zijde aan. Door het romantische, het verhaal van liefde, komt minder goed uit het verband tusschen de geschiedenis der emigratie en het grooter geheel der Nederlandsche geschiedenis. Eenmaal geeft de schrijver een kijkje buiten de historie intime der afgescheidenen, als hij de v. d. Meulen een lang gesprek laat houden met een Frieschen liberaal. Deze man is goed op de hoogte met de leer van het liberalisme, die vervolging van andersdenkenden niet alleen goedkeurt, maar zelfs in de hand werkt. Hij kent en veracht als vrije Friesch de leer van Malthus over bevolkingstoename en de menschoetereende maatregelen daartegen, de theorie der economie, die den arbeiders weinig meer dan een hongersloon waardig en nuttig acht. Dan ziet men eerst hoe het de Afscheidenen een zaak was niet alleen — hoewel in de eerste plaats — van conscientievrijheid, maar ook van brood.

Wel geeft de auteur een goed beeld van het lijden der geloovigen, die, omdat ze niet wilden bukken onder het synodale juk, met boeten, vervolging, inkwartiering en gevangenisstraf werden gestraft. Daarvan spreken de predikanten, die alles aan den lijve hebben ondervonden en wij maken hen mee in hun huiselijk en gemeentelijk leven. Van hoon, ellende en broodroof spreken de kleine luyden, als wij met de diakenen de hulen der armen ingaan. En nu heeft het boek als roman weer dit vóór, dat er een dikwijls aangrijpende, soms zeer suggestieve voorstelling der gebeurtenissen gegeven wordt.

Wij hooren Van Raalte en Brummelkamp spreken en de menschen bezielen voor den tocht naar Amerika. De redevoeringen zijn authentiek, uit nu vergeelde boekjes; in den roman worden het vorige betoogen die doen begrijpen, hoe het mogelijk is geweest, dat boeren hun geërfden grond gewillig verlieten, om in een onbekend land een nieuw bestaan te zoeken. Daar zijn de brieven uit Amerika, weder authentiek, die spreken van vrijheid van godsdienst, aanzien in stee van verachting, overvloed van brood in plaats van bedeeeling. Deze stem uit Amerika klinkt de verdrukten als een bevel van God in de ooren, zij wijst naar een land overvloedig van melk en honig, dat zij kunnen ontvangen en maken tot een erve des Heeren.

De aangrijpende beschrijving der verschillende uittochten, weer mogelijk gemaakt doordat de schrijver de beide gelieven op verschillende schepen plaatst, teekent het onverschrokken geloofsvertrouwen en de onwankelbare hoop der emigranten, die weten in den weg van God te gaan.

Dit eerste deel geeft ook nog de aankomst in Amerika, met zijn groote ontuchtering. De „stad" Hol-

dagen beteekende een terugkeer daarnaar¹⁾. Van een separatist heeft De Cock niets. Aan separatist heeft hij nooit gedacht voordat alle wegen, welke tot herstel van waarheid en recht in Christus' kerk zouden kunnen leiden, duidelijk voor hem waren gebarricadeerd. Ook van subjectivisme en individualisme moest De Cock niets hebben. Ze zijn hem innerlijk vreemd. Dat blijkt vooral hieruit, dat hij speciaal het Labadisme en Independentisme steeds als dreigende gevaren der kerk signaleert. Hij ziet ze soms zelfs groter en ernstiger dan ze op dat moment werkelijk zijn. Inderdaad: De Cock was in den vollen zin des woords een man van de kerk. Hij leefde, dacht en handelde in den stijl van de kerk van Christus, zooals deze in de Schrift wordt getoekend en door de Reformatoren werd gepredikt — ook al zijn er in zijn arbeid, precies als in dien van ieder ander, ongetwijfeld fouten aan te wijzen.

Scholte is een geheel ander mensch! We kunnen hem het best leeren kennen uit een terugblik welke hij in het jaar 1863 — hij is dan al jaren in Amerika — op de Afscheiding en eigen plaats daarin, werpt. Hij zegt dan van zichzelf, dat „hoewel van harte de leer der Gereformeerde kerk geloovende en belijdende", „toch niet zoozeer de Kerkleer voor zijn aandacht" was en nog „veel minder de vorm van kerkbestuur". „Onafhankelijk van eenig kerkgenootschap tot kennis der waarheid gekomen door het gebruik der Heilige Schriften — zoo gaat hij dan verder —, was mijne aandacht hoofdzakelijk op den persoon van Christus. In hem gevonden hebbende den weg, de waarheid en het leven, en gedurende mijne studiejaren in broederlijke betrekking gekomen met levendige geloovigen uit verschillende kerkgenootschappen en landen, was, en is voortdurend voor mijne aandacht de gemeenschap waarvan Christus het Hoofd is. Daardoor waren de Heilige Schriften mijn model, en nooit heb ik het van mij kunnen verkrijgen, om eenige kerkvereeniging, in eenig tijdvak der geschiedenis, als het voorbeeld van volmaaktheid te beschouwen, noch in leer, noch in vorm. Daarom heb ik ook nooit veel bekommernis gehad

¹⁾ H(elenius) de Cock, Hendrik de Cock, Kampen 1886, p. 549/50.

land blijkt te bestaan uit een aantal hutten van bladen en doeken, het vette land is een haast ondoordringbaar oerwoud.

Hierbij sluit zich dan ook de titel aan van het tweede deel: De huiltende Wildernis. Het historisch gedocumenteerde gedeelte is nu achter den rug; in dit deel komt het verhaal, wil men, de roman, meer tot zijn recht. Ook nu behoudt het zijn verbindende functie, daar Arjaan in het oerwoud is bij ds van Raalte, Sitske in de prairie bij ds Scholte.

Zeer uitvoerig wordt geschilderd het leven in de wildernis, de stichting van de stad Holland. Zeer realistisch wordt de strijd en het lijden der emigranten verhaald, zonder sentimentaliteit of mysticisme. Het is de geschiedenis van volk dat bidt en werkt, van een kolonie die groeit als 't ware door de dooden heen. Hoogtepunten bereikt de schrijver steeds als hij de heroïsche worsteling uitbeeldt van dit hoopje menschen met hun zonden en gebreken, bouwend in gehoorzaamheid aan hun niet-blijvende stad hier beneden. Vol geloof vertrouwen zij hun dooden toe aan de aarde, die het brood moet opbrengen voor de levenden en stemmen zij in met v. Raalte: „Broeders, de hemelen verblijden zich, want uit deze wouden is wederom een ziel opgevaren tot God”.

Het leven en sterven der kolonisten wordt weerspiegeld in het verhaal over de liefde tusschen Arjaan en Sitske. Ook zij bereiken hun doel over dooden heen. Het leven gaat voort, hun huwelijk draagt de belofte van nieuw leven in zich. Dit tweede deel kan daardoor dikwijls boeiender zijn dan het eerste, het bevat episoeden die spannend zijn door het avontuurlijk gebeuren.

Toch zal men blijven gevoelen, het gaat niet om het uiteindelijk huwelijksgeluk van de beide gelieven; dat zij elkander krijgen is misschien een mooi slot voor een onderwetschen roman. Hier is het haast alleen symboliek. Zoals Arjaan's volharding, ondanks de talrijke moeilijkheden, eindelijk beloond wordt, zoo zal ook eens de stad Holland verrijzen, dank zij den onvermoeiden arbeid en het alles overwinnende geloof van de kolonisten.

De jonggehuwden gaan naar de stad Holland, ze verlaten de prairie met de nederzetting van ds Scholte, de independist, over wien in dit werk weinig en dan meer kwaads dan goeds gezegd wordt, omdat het is een gedenkboek naar aanleiding van de stichting in 1847 der stad van ds v. Raalte.

Dit in omvang monumentale werk, is als roman in den bekenden zin niet spannend. Er zit een te opgelegde tendenz in om de dialogen die natuurlijkheid te geven, die het innerlijk leven weerspiegelt. Zij spreken met de stem van den auteur haast uitsluitend over de emigratie. Maar als gewone roman is het boek ook niet bedoeld, daar het een documentair historisch karakter draagt. En als zoodanig is het goed. Het geeft een levende beschrijving met aangrijpende episodens van een gebeurtenis die van groote betekenis is geweest voor ons land en onze Kerken. Een prettig te lezen, zeer interessant gedenkboek, meer dan een literair kunstwerk.

Gron.

H. S.

over: quia (omdat) en quatenus (voor zoo verre) in het onderteekeningformulier der Hervormde predikanten”⁷⁾.

Met deze merkwaardige en duidelijke exclamatie blijkt wel heel duidelijk dat Scholte weinig oog had voor de kerk van Christus, zooals deze op Schriftuurlijke wijze geïnstitueerd en georganiseerd op een bepaalde plaats en in een bepaalden tijd optreedt en optreden moet. Hij was een echte individualist naar aanleg en overtuiging. Wanneer hij in zijn speculaties over de Openbaring aan Johannes de apocalyptische stad Babylon identificeert met de Roomsche kerkgemeenschap, voegt hij aan dit oordeel onmiddellijk de opmerking toe „dat er in den loop der eeuwen onderscheidene Protestantsche wijken” aan die stad zijn „aangebouwd, en dat die aanbouw nog niet heeft opgehouden.”⁸⁾ Wanneer iemand Scholte zou vragen: „moeten dan de geloovigen, die zich van de valsche kerken afscheiden, dan maar ordeloos voortleven? Behooren er dan geen herders en leeraars, geen opzieners en diakenen te zijn? Moeten dan niet alle dingen eerlijk en met orde geschieden? en wat van dien aard meer gevraagd kan worden” — dan is Scholte's antwoord eenvoudig: „als de geloovigen zich, onder aan-

⁷⁾ Officieele stukken, p. 193/4. De kwestie van het quia of quatenus was een van de meest brandende in de kerkelijke wereld rondom de Afscheiding. Volgens het oude Dordtsche onderteekeningformulier moesten de predikanten instemmen met de drie formulieren van eenigheid omdat (quia) deze overeenkomen met de Heilige Schrift. In de door het Synodale Bestuur van het Ned. Herv. Kerkgenootschap, opgestelde nieuwe onderteekeningformule was deze verklaring listig ondermijnd. Predikanten moesten nu te goeder trouw aannemen en hartelijk gelooven „de leer, welke overeenkomstig Gods heilig Woord in de aangenomen Formulieren van Eenigheid is vervat”. Dit kon men opvatten als een verklaring, dat men die leer aanvaardde voor zoover (quatenus) zij met Gods Woord overeenkwam. En zoo deden de meeste predikanten het nu ook inderdaad. Door deze formule was feitelijk de leervrijheid erkend. Merkwaardig is dat Scholte deze zaak niet interesseert.

⁸⁾ Idem, p. 217.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

LANDELIJK CONGRES VAN GEREFORMEERDEN (VRIJGEMAAKT) TOT BEZINNING OP HUN HOUDING TEN OPZICHTE VAN DE A.R. PARTIJ.

Naar aanleiding van de vele verzoeken, die ons bereikten, om nogmaals (doch nu landelijk) bijeen te komen ter bespreking van onze houding t.a.v. de A.R. Partij en -politiek kunnen wij U mededeelen, dat de A. R. Studieclub „Marnix van St. Aldegonde” te Schiedam bezig is zulk een congres te organiseren. Reeds kan worden bericht, dat in principe Zwolle als vergaderplaats is gekozen.

Nadere gegevens volgen spoedigst.

Secr.

J. van Katwijk,

J. v. Avennestr. 45 b, Schiedam.

UIT DE BUITENLANDSCHE KERKEN

OM HET VERBOND.

Nu willen wij zien, hoe ds H. Hoeksema denkt over het verbond. Ik behoef niet te zeggen, hoe gespannen onze aandacht daarvoor moet zijn. Meer dan ooit zijn wij in den zwaren kerkstrijd weer tot het besef gekomen van wat Gods verbond met ons en onze kinderen voor ons beteekent. De lasterlijke aanklachten van onze tegenstanders versterken ons daarin van week tot week.

We geven het woord aan ds Hoeksema, zooals hij zich uitgesproken heeft in zijn boekje: „De geloovigen en hun zaad”. Na een scherpe afwijzing van de verbondopvatting van prof. Heijns hooren we hem zeggen: het verbond Gods is niet een zekere „weg of wijze der zaligheid, waarop God ons de heerlijkheid zou doen deelachtig worden, zooals vele anderen het verbond omschrijven, daardoor feitelijk loochnendens het eeuwige van Gods verbond; (het bestaat) ook niet in een zekere overeenkomst tusschen twee partijen, waarbij van weerszijden aan zekere voorwaarden moet worden voldaan, zooals dikwijls de voorstelling is (immers, het verbond is Godes en Hij schenkt aan Zijne vrienden alles, wat tot den strijd en het leven des verbonds noodig is); maar in deze levende vriendschapsbetrekking, waardoor God de Heere de soevereine vriend van Zijn volk is en zij de vriend-knechten des Heeren zijn, in Zijne gemeenschap deelende, door genade Zijn leven bezittende en openbarende en Zijn strijd strijdende in het midden der wereld”.¹⁾ Nog

duidelijker wordt zijn bedoeling in een volgende uitspraak: „Zoo is dan thans Gods verbond het leven der vriendschap Gods in Christus. In dat verbond zijn geen aanbiedingen en geen voorwaarden. Het verbond is louter Godes. Hij richt Zijn verbond op, Hij verkiest en zaligt” (pag. 51).

Hier hooren we al verschillende uitspraken, die onze tegenstanders veel vreugde zullen geven. Vooral die uitspraak: „in het verbond zijn geen aanbiedingen en geen voorwaarden” kennen we als een veel gebruikte bewering in synodale strijdschriften. En de beschuldiging, dat de eeuwigheid van Gods verbond feitelijk geloofend wordt, is ook ons niet vreemd!

Verder spreekt ook ds Hoeksema over „het verschil tusschen het historisch-uitwendig verbond en zijn geestelijke kern” (59). En na een betoog, dat de leden der kerk met hun kinderen moeten worden aangesproken en behandeld als het volk Gods, heiligen en geliefden in den Heere, onderscheidt hij „een verkoren kern en een verworpen bolster”, en zegt dan: „In desen zin genomen nu, hebben wij dan ook niet het allerminst bezwaar om te spreken van een uit- en inwendig verbond der genade. Als slechts de organische idee wordt vastgehouden. En als slechts gehandhaafd blijft, dat het geheel van Gods kerk op aarde, van de geloovigen met hun zaad, niet mag worden genoemd en behandeld overeenkomstig den aard van den verworpen bolster, maar moet worden genoemd met den naam van Israëel” (68). „Altijd naar den Schriftuurlijken regel, dat het geheel van het organisch bestaan van Gods kerk in de wereld genoemd moet worden en behandeld overeenkomstig het karakter van den uitverkoren kern. En wie het toch anders doet, verongelijkt de gemeente en handelt niet naar Gods Woord” (69).

Maar hoe staat het dan met de belofte des verbonds? Daarover zegt ds Hoeksema het volgende: „Als God iets belooft, dan staat het ook rotsvast, dat Hij het beloofde zal schenken. Er is geen verschil in zekerheid tusschen de belofte en de vervulling, tusschen de voorwerpelijke schenking en de onderwerpelijke toepassing. Al wat God belooft, dat doet Hij ook gewisselijk, en wien Hij iets belooft, dien zal Hij het ook zekerlijk doen toekomen” (12). ds Hoeksema bestrijdt prof. Heijns, omdat die de belofte „betrekkelijk en voorwaardelijk” heeft genoemd, en omdat deze wel beweerde, dat het wezen des verbonds in de belofte ligt, maar met zijn voorstelling „bepaald den Remonstrantschen kant heenzelfde” (12). We hooren ds Hoeksema daarentegen poneeren: „God belooft niet aan ieder hoofd voor hoofd, die behoort tot het zaad des verbonds in den historischen, zichtbaren, uitwendigen zin des woords, dat God zijn God wil zijn en hem zaligen wil. Hij schenkt in den objectieven zin des woords, om met prof. Heijns te spreken, niet aan allen hoofd voor hoofd Zijne zaligheid en de weldaden des verbonds” (12—13). En wat den doop betreft zegt ds Hoeksema: „Ook kan de grond voor den kinderdoop niet liggen in een belofte als wezen des ver-

¹⁾ Pag. 39—40 (enkele drukfouten in deze passage heb ik verbeterd).

Zooals haast vanzelf bij deze geestesgesteldheid te verwachten was, vinden we bij Scholte ook spiritualistische tendenzen. Bijzonder duidelijk komt dit aan het licht, als we lezen, dat Scholte op de aanmerking, welke onderling Klijn van Utrecht op zijn prediking maakte, namelijk, dat deze niet genoeg noodigde tot bekeering en geloof, antwoordde, „dat het hem niet vrijstond de leiding des Geestes te veranderen of tegen te werken”¹¹⁾.

Deze overtuigingen hebben Scholte van meet af aan bezield en beheerscht en — ontzaglijk veel verdriet bezorgd. En wat nog erger is: ze hebben zijn werk voor een groot deel tot onvruchtbaarheid gedoemd.

Scholte wordt door een zijner biografen geteekend als een jonge man met „een helder verstand, groote geestesgaven en een vlug begrip; hij was zeer vatbaar voor indrukken, eerlijk, driftig, doorzettend, eigenzinnig, weigmakend, innemend van voorkomen, geboren redenaar, gemakkelijk in den omgang met allerlei menschen”.¹²⁾ Dit karakter, vooral toen het in dienst gesteld werd van de zoo juist geteekende levensopvatting en kerkbeschouwing moest leiden tot eenzaamheid en isolement, ondanks alle „wil” tot gemeenschap. Zonder de altijd ook institutioneel bestaande kerk is nu eenmaal een waarachtige gemeenschap nooit bereikbaar. En zoo zien we dan Scholte successieel in botsing komen met en zich verwijderen van Kohlbrügge, Van Velzen, De Cock, den geheelen kring der Afscheidelingen in Nederland! En wanneer hij later naar Amerika gaat, komt hij eveneens, na veel ellende en verdriet, ten slotte toch weer met weinigen alléén te staan te midden van de velen voor wie hij zich eenmaal alles had getroost. En nergens in de Nederlandsche koloniën van Amerika verdeelden zich de geloovigen in zooveel verschillende groepen en richtingen als juist in Fella, de stad van Scholte, den man van de boven- en buitenkerkelijke eenheid¹³⁾.

C. V.

¹¹⁾ Notulen van den Kerkeraad te Utrecht, 6 Febr. 1838, art. 6, geciteerd in „De Bazuin” van 17 Maart 1923.

¹²⁾ J. A. Wormaer, Het leven van Hendrik Peter Scholte, Nijverdal, 1915, p. 6.

¹³⁾ Idem, p. 222.

bond
uit C
het
He
„Het
voor
gold,
geen
alleen
worp
neem
den
(75)
St
z e g
waar
zegel
is m
even
len. J
slotti
Immu
is, di
verze
De
nen v
even
heeft
uitdr
reder
kamp
Na
van r
de g
Een
ma r

ST

Zee
Hie
Janua
geven
geleg
vraag
wel d
tucl
van h

Voor
uit cla